

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด

เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๕

ศาสนาเจริญ ศาสนาเสื่อม

คำว่าศาสนาเจริญ เช่นเจริญในครั้งพุทธกาลหรือศาสนาเจริญ ณ ที่ได้ก็ตาม ตามความจริงแห่งการเจริญของศาสนาแล้ว เจริญที่จิตใจของคน จิตใจของพระ ของพุทธบริษัท มีความเชื่อความเคารพ ความเลื่อมใส ความสนใจ ความอุตสาหะพยายามปฏิบัติต่ออรรถต่อธรรมตามเพศและวัยของตน มีหิริโอตตัมปะ ฝึใจ ซึ่งเนื่องมาจากความเชื่อบุญเชื่อกรรมตามหลักศาสนธรรม นี่เป็นความเจริญของศาสนาตามความมุ่งหมายของธรรมและศาสนาโดยแท้ ความเจริญส่วนปลีกย่อยออกไปก็คือ การศึกษาเล่าเรียนเพื่อรู้ข้อวัตรปฏิบัติวิธีดำเนิน ไม่ใช่เรียนเพื่อจดจำเอาชั้นเอาภูมิแบบโลกเขาทำกัน แต่เรียนด้วยความเป็นธรรม เจตนาความมุ่งหมายอยู่ที่การเรียนเพื่อการปฏิบัติ เพื่อกำจัดสิ่งไม่ดีทั้งหลายออกจากใจ

ในครั้งพุทธกาล ส่วนมากพุทธบริษัทฟังจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้าเป็นส่วนมาก จากนั้นศาสนาก็ค่อยขยายออกไป เพราะพระสาวกทั้งหลายได้รู้ตามเห็นตามพระพุทธเจ้ามีจำนวนมากขึ้น ศาสนาเจริญภายในใจของท่านอย่างสมบูรณ์ แล้วก็เที่ยวแนะนำสั่งสอนพุทธบริษัททั้งหลายแทนพระพุทธเจ้าไปในตัว พระองค์ก็ทรงทำหน้าที่ประกาศสอนธรรม พระสาวกก็ทำหน้าที่ประกาศศาสนธรรม เพื่อความเข้าใจแก่ผู้สนใจโดยถูกต้องเช่นเดียวกับพระศาสดา

เบื้องต้นศาสนาเจริญรุ่งเรืองเต็มที่ในพระพุทธเจ้า นับแต่ตรัสรู้แล้วเป็นลำดับ จากนั้นกระแสแห่งธรรมก็กระจายออกไปสู่บรรดาสัตว์ ที่ให้ชื่อว่าพุทธบริษัทในลำดับต่อมา มีภิกษุบริษัทเป็นต้น เมื่อกระแสแห่งธรรมกระจายสู่จิตใจ ก็เกิดความเชื่อความเลื่อมใส เห็นจริงตามความจริงที่ศาสนธรรมประกาศสอน มีความสนใจใคร่ต่อการปฏิบัติ ผลก็ปรากฏขึ้นโดยลำดับ นับแต่ขั้นเริ่มแรกในการประกาศสอนธรรม มีพระเบญจวัคคีย์ทั้งห้าเป็นปฐมสาวก อันดับต่อไปก็ปรากฏผลขึ้นเรื่อย ๆ ว่า ผู้นั้นสำเร็จพระโสดาฯ องค์นั้นผู้นั้นสำเร็จพระสกิทาคาฯ องค์นั้นผู้นั้นสำเร็จพระอนาคาฯ องค์นั้นหรือผู้นั้นสำเร็จพระอรหันต์ ทั้งนี้เพราะฆราวาสก็มีทางสำเร็จได้เช่นเดียวกับพระ ดังตำราท่านบอกไว้ เช่น สันตติมหาอำมาตย์ พระนางเขมาฯ เป็นต้น นี่คือศาสนาเจริญเต็มดวงใจของพระสาวกในครั้งพุทธกาล จากนั้นก็มีพระสาวิกาคือนักบวชฝ่ายหญิงปรากฏขึ้นตาม ๆ กัน นี่คือศาสนาเจริญเต็มดวงใจของฝ่ายภิกษุและฝ่ายภิกษุณี กลายเป็นสาวกสาวิกาขึ้นมา

ท่านเหล่านี้เมื่อธรรมได้เจริญเต็มภูมิภายในใจ หมดภาระในการชวนชวายเป็นตนแล้ว ความเมตตาย่อมมีมาพร้อมความบริสุทธิ์อย่างเต็มใจ เต็มภูมิเต็มนิสัยของตนแต่ ละราย ๆ แต่ละท่าน ๆ แล้วแนะนำสั่งสอนประชาชนทั้งหลายให้ได้รับความเข้าใจเข้าใจ แผ่กระจายกว้างขวางออกไปไม่มีประมาณ ความเจริญทางด้านจิตใจจากการสัจธรรมของ พระพุทธเจ้าก็ขยายออกไปอย่างมากมาย

นี่แหละที่ท่านว่าศาสนาเจริญ เจริญด้วยการประพฤติปฏิบัติ เนื่องมาจากการได้ ยินได้ฟัง เจริญด้วยมรรคคือการปฏิบัติ เจริญด้วยผลคือสิ่งที่พึงได้จากการปฏิบัติเป็น ลำดับลำดับ ตั้งแต่ชั้นกัลยาณปุถุชนจนถึงขั้นสูงสุดคืออรหัตตธรรม เรียกว่าศาสนาเจริญ เพราะเจริญจริง ๆ เหมือนกับเงินในธนาคารมีตามบัญชี ไม่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ไม่สักแต่ว่ามีอยู่เพียงบัญชีแต่เงินหาไม่ได้ในธนาคาร แต่มีทั้งบัญชีเงิน มีทั้งเงินตามจำนวน ในบัญชี บัญชีเงินกับตัวเงินถูกต้องไม่เคลื่อนคลาด บัญชีว่าอย่างไรมีเท่าไร เงินก็มีเท่านั้น ในธนาคาร

ครั้งพุทธกาล ศาสนธรรมพระองค์แนะนำสั่งสอนว่าอย่างไร ตั้งแต่ขั้นพื้น ๆ แห่ง ธรรมจนถึงขั้นสูงสุดแห่งธรรม การประกาศสอนธรรมซึ่งเป็นเหมือนกับบัญชีเงิน ผู้ ประพฤติปฏิบัติก็สามารถดำเนินตามพระโอวาทที่ทรงสั่งสอนนั้น เต็มสติกำลังความ สามารถของตน จนได้บรรลุมรรคผลเป็นขั้น ๆ ขึ้นไปจนถึงขั้นสูงสุดวิมุตติพระนิพพาน ที่ เรียกว่าเงินหรือธรรมเต็มใจ บัญชีกับเงินตรงกัน สวากขาตธรรมก็ชี้บอกเรื่องมรรคผล นิพพาน ผู้ปฏิบัติตามก็ได้สำเร็จมรรคผลนิพพานตามธรรมที่ชี้บอก เหตุกับผลตรงกัน เหมือนบัญชีเงินกับตัวเงินตรงกันฉะนั้น

เมื่อตกมาสมัยของพวกเรา นี้ มักจะกลายเป็นว่ามีแต่บัญชีแต่ตัวเงินไม่มี มีหน้าซำ ยังสร้างความรุงรังไว้ในธนาคารร้อยแปดชนิดอีกด้วย จนสะสางไม่หวาดไม่ไหว ไม่เพียง แต่ไม่มีเงินในธนาคารเท่านั้น ยังสร้างปัญหาไว้อีกมากมาย

นี่การเรียนรู้จดจำต่าง ๆ ในข้ออรุทธธรรม มักจะเรียนได้แต่บัญชีของธรรม บาบก็เรียนและรู้ บุญก็รู้ นรก สวรรค์ก็รู้ กิเลสตัณหาอาสวะประเภทต่าง ๆ ก็รู้ มรรคผล นิพพานก็รู้ แต่ไม่อาจแก้หรือไม่สนใจแก้กิเลสตัณหาอาสวะ ไม่อาจละหรือไม่สนใจละบาป บำเพ็ญบุญด้วยความเต็มใจเต็มใจ ด้วยความเชื่อบุญเชื่อกรรมตามหลักธรรมที่ตนจดจำ มานั้น สุดท้ายก็มีแต่บัญชีดี-ชั่ว กิเลสตัณหาอาสวะอรุทธธรรมมรรคผลนิพพานอยู่ใน ความทรงจำ ส่วนกิเลสตัณหาอาสวะประเภทต่าง ๆ ก็สนุกสร้างปัญหาขึ้นภายในจิตใจ ให้ เกิดความยุ่งยากวุ่นวาย เช่นเดียวกับคนที่ไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนศาสนาอรุทธธรรมอะไรมา

เลย ยิ่งกว่านั้นยังสร้างทิวมนานะ เข้าใจว่าตนรู้ตนฉลาดตามอรรถตามธรรม ก็ยังเป็นปัญหาที่มากมวนหมวนตื้อยิ่งกว่าคนที่ไม่ได้ศึกษาอรรถธรรมเป็นไหน ๆ เสียอีก

ด้วยเหตุนี้คำว่าศาสนาเจริญ ให้ฟังนี่ก็น้อมเข้าสู่ใจที่เวลานี้กำลังอภัพ พุดถึงอรรถถึงธรรมในข้อใดชั้นใดภูมิใดยังไม่ปรากฏผล จำได้แต่ชื่อโสดาฯ สกิทาคาฯ อนาคาฯ อรหัตตอรหัตต์ ได้ยินแต่ชื่อ แต่ใจซึ่งเทียบกับธนาการยังว่างจากธรรมทั้งหลายที่จำได้นั้น ๆ นอกจากนั้นยังกลับกลายเป็นเรือนของกิเลสไปเสีย กิเลสเป็นพื้นอยู่ภายในใจนั้น ใจจึงกลายเป็นเรือนที่สั่งสมกิเลส รังของกิเลส รังของภพรังของชาติ รังของความทุกข์ความทรมานประการต่าง ที่กิเลสสนุกสร้างขึ้นมาไม่มีบกบางลงบ้างเลย เพราะไม่มีสิ่งที่ชำระสะสางหรือปราบปราม กิเลสจึงสนุกสร้างความรุงรังขึ้นมาอย่างไม่สะทกสะท้านหวั่นเกรงสิ่งใด ๆ เพราะชาวพุทธเราเปิดทางให้มัน

ดังนั้น เพื่อให้สิ่งรุงรังภายในจิตใจนี้เบาบางลงไปโดยลำดับจนหมดสิ้นไป เพื่อทรงอรรถทรงธรรมชั้นต่าง ๆ ตามที่ท่านแสดงไว้นั้น จึงต้องอุทิศสำหรับพยายามประพฤติปฏิบัติด้วยอุบายต่าง ๆ เต็มสติกำลังความสามารถ เพื่อใจนี้ได้กลายเป็นเรือนอรรถเรือนธรรม เรือนมรรคผลนิพพานขึ้นมาตามความมุ่งหมายของธรรมและศาสดาผู้ประกาศสอนธรรม

ได้ยินแต่ชื่อท่านสำเร็จพระโสดาฯ ก็ให้ได้ยินตัวเรา ให้ทราบตัวเราได้สำเร็จ ท่านสำเร็จสกิทาคาฯ ก็ให้เราสำเร็จด้วยการปฏิบัติของเรา ท่านสำเร็จอนาคาฯ ก็ให้เราได้สำเร็จหรือได้มีส่วนกับท่าน ท่านสำเร็จอรหัตตอรหัตต์ก็ให้เราสำเร็จให้ได้มีส่วนกับท่าน ให้เราได้เป็นผู้หนึ่งในวงมรรคผลนิพพานด้วยการปฏิบัติของเรา อย่าให้เสียชื่อ อย่าให้เสียคนทั้งคน เพราะคน ๆ นี้ได้มาจากสมมุติในทางที่ดี คือได้มาจากบุญวาสนาที่เคยก่อสร้างมา จึงได้เกิดในช่องแห่งความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นภพกำเนิดที่เกิดได้ยากยิ่งกว่ากำเนิดใด ๆ ที่ต่ำทรามยิ่งกว่านี้ เราได้ผ่านภพต่ำทรามเหล่านั้นขึ้นมาเป็นภพเป็นภูมิแห่งมนุษย์ ซึ่งเป็นภูมิที่เหมาะสมกับศาสนธรรม และเป็นภพที่เหมาะสมอย่างยิ่งแล้ว อย่าให้เสียท่าเสียที ขอให้ศาสนาได้เจริญขึ้นภายในใจของเราด้วยการบำเพ็ญเต็มสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียรของตน

คำว่าสมาธิจะไม่มีที่ใดเป็นที่เจริญ จะเจริญขึ้นที่ใจ สมาธิทุกชั้นจะเจริญขึ้นที่ใจของผู้ปฏิบัติจิตตภาวนา ปัญญาทุกชั้นจะเจริญขึ้นที่ใจของผู้ชอบคิดอ่านไตร่ตรองพิจารณา จนถึงปัญญาอันละเอียดแหลมคม ดังที่ท่านกล่าวไว้ในตำราว่า มหาสติมหาปัญญา ก็จะทำให้เกิดและเจริญรุ่งเรืองขึ้นที่ใจของผู้พยายามพิจารณาอยู่ไม่หยุดไม่ถอย จนมีความชำนาญชำนาญคล่องแคล่ว กลายเป็นสติปัญญาที่แก่ล้าวกล้า และสามารถพาตนกิเลส

ประเภทที่ไม่เคยคาดเคยคิดเคยฝันว่าจะได้เจอกัน ได้สู้รบกันและรู้เรื่องของกันและกัน และปราบปรามกันลงได้ ก็ได้ปราบปรามกันลงได้ เพราะสติปัญญาที่เราไม่เคยคาดคิดว่าจะมีขึ้นเป็นขึ้น แต่ได้เป็นขึ้นแล้ว ก็เลสที่ไม่เคยคาดคิดว่าจะรู้จะเห็นกัน จะละเอียดแหลมคมขนาดไหน ซึ่งแต่ก่อนได้ยินแต่ชื่อ ก็ได้ปรากฏขึ้นแล้วกับสติปัญญาประเภทนี้ และได้ฟาดฟันหันแหลกกันลงประจักษ์ใจ ทั้งนี้ให้ได้ประจักษ์กับใจเราเหมือนครั้งพุทธกาล อย่าได้ยินแต่ลมแต่แล้งที่หาตัวจริงไม่ได้

จงทำให้ศาสนาเจริญที่ใจเราให้ได้ เมื่อศาสนาเจริญตรงนี้แล้ว จะถูกต้องเหมาะสมตามความมุ่งหมายของธรรม และศาสดาผู้มีเมตตาตามหาคุณแก่สัตว์โลกด้วย จะสมความมุ่งมาดปรารถนาของเราทั้งหลาย ผู้ต้องการความสุขความเจริญอย่างแท้จริงตามหลักธรรมด้วย

แม้ไม่ถึงขั้นที่กล่าวมาเหล่านี้ก็ตาม ท่านก็เรียกศาสนาเจริญ คือเจริญไปตามขั้นตามภูมิ และเจริญตามความเคารพเลื่อมใสของผู้เชื่อบุญเชื่อกรรม ตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า เช่น เชื่อว่าบาปมี พยายามระวังบาปไม่ให้เกิดขึ้นในตน แม้ที่เกิดขึ้นแล้วก็พยายามละ ไม่สั่งสมบาปต่อไปอีก กุศลธรรมคือความดีงามที่ยังไม่เกิด ก็พยายามทำให้เกิด ด้วยความเชื่อบุญเชื่อกรรม ที่เกิดแล้วก็พยายามบำรุงรักษาให้เจริญคงเส้นคงวา และเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ผู้เชื่ออรรถเชื่อธรรมย่อมเชื่อบุญเชื่อบาป ย่อมเชื่อนรกสวรรค์ เพราะเป็นเรื่องเป็นไปจากกรรม คือเชื่อกรรมได้แก่กระทำของตน พระพุทธเจ้าตรัสศาสนาไว้ถือหลักธรรมเป็นสำคัญของสัตว์โลก เพราะต่างก็ทำอยู่ด้วยกัน ไม่ว่าจะมนุษย์ไม่ว่าสัตว์เดรัจฉานใด ๆ มีการทำกรรมอยู่ด้วยกันทั้งนั้น เป็นแต่เพียงสัตว์เหล่านั้นไม่ทราบว่ามันทำกรรม ผลนั้นจะทราบหรือไม่ทราบก็ตาม ต้องเป็นผลดีผลชั่วตามการกระทำอยู่โดยดี ไม่มีอะไรมาบล้างได้

นี่เราเป็นผู้เชื่อกรรม พุทธบริษัทเป็นผู้เชื่อบุญเชื่อกรรม ย่อมจะเชื่อในบาปในบุญเชื่อในนรกสวรรค์จนกระทั่งนิพพาน แล้วพยายามละเว้นสิ่งที่เห็นว่าเป็นภัยตามหลักธรรมนั้นด้วยความเชื่อของตน และพยายามบำเพ็ญสิ่งที่เห็นว่าเป็นคุณเป็นประโยชน์ให้เจริญมากมูนขึ้นภายในใจ นี่ก็เรียกว่าศาสนาเจริญ คือเจริญในใจของผู้นับถือเคารพเลื่อมใสและปฏิบัติ นั้นแล

คนที่มิได้ใจได้รับการอบรมจากอรรถจากธรรม ด้วยความเชื่อความเลื่อมใสอย่างแท้จริงตามธรรมแล้ว ย่อมระบายนอกในสิ่งที่งามงามตา ไม่แสลงใจทั้งแก่ตนและผู้อื่น แสดงอากัปภิกิริยาใดย่อมเป็นไปเพื่อสิริมงคล เป็นไปเพื่อความยึดถือจากคนอื่น เป็นคดีตัว

อย่างแก่คนอื่นเรื่อยไป ตั้งแต่วงแคบจนกระทั่งถึงวงกว้างไม่มีสิ้นสุด เรียกว่าศาสนาเจริญ เจริญที่ใจแล้วย่อมแสดงออกมาทางกายทางวาจา คือความประพฤติ การพูดจาปราศรัยมี เหตุมีผล มีกฎมีเกณฑ์ มีหลักความถูกต้องตั้งงามเป็นที่ยึดเป็นเครื่องดำเนิน นี้เรียกว่า ศาสนาเจริญ

เมื่อต่างคนต่างเป็นผู้ได้รับการอบรม และอบรมด้วยความเชื่อความเลื่อมใสใน ศาสนาแล้ว ย่อมระบายนอกทางกายวาจาด้วยความมีเหตุมีผล และเป็นความหนักแน่นมั่นคง ในกิจการทั้งหลาย ตลอดกิริยาแห่งการพูดการทำทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่เหลวไหลไร้อารยะ เพราะเชื่อกรรม

อาการแสดงออกต่าง ๆ ของคนของสัตว์นั้นเป็นเรื่องของกรรมคือการกระทำ ซึ่ง พร้อมที่จะให้ผลทั้งดีและชั่วอยู่เสมอ ผู้เชื่ออรรถเชื่อธรรมจึงต้องระมัดระวัง และมีความจง ใจในการระบายนอก และการกระทำทุกแง่ทุกมุมให้เป็นไปตามคลองอรรถคลองธรรม ที่ จะเป็นสิริมงคลและเป็นความสงบสุขแก่ตนและส่วนรวม ตลอดประเทศชาติบ้านเมือง นี้ เรียกว่าศาสนาเจริญ ศาสนาเจริญคนได้รับประโยชน์และความสุขร่มเย็น

ที่นี้ศาสนาเลื่อมเป็นอย่างไร เราก็ทราบอยู่แล้ว เมื่อสักครู่นี้ก็ได้อธิบายถึงเรื่องมี แต่บัญญัติในธนาการ เงินไม่มี ศาสนธรรมก็มีแต่ความจดจำได้ มีแต่การศึกษาได้ยินได้ฟัง จากผู้นั้นผู้นี้ จากตำรับตำรา แต่จิตใจไม่ซึมซาบถึงอรรถถึงธรรม ไม่เชื่อไม่เคารพไม่ เลื่อมใส สักแต่ว่าเรียนว่าจดจำว่าฟังเฉย ๆ การนับถือก็สักแต่ว่านับถือตามประเพณี หรือนับถือเพื่อกันความครหานินทา ว่าคนไม่มีศาสนาประจำชาติประจำตนเพียงเท่านั้น ไม่สนใจทำตนให้ดีตามศาสนา

ความนับถือศาสนากับการปฏิบัติศาสนานั้นต่างกัน ส่วนมากชาวพุทธเรามากมีแต่ การนับถือ ไม่ค่อยสนใจปฏิบัติตาม เวลาถามกันก็เป็นความชินปากชินใจตามส่วนมากที่พา เรียกกันมาว่า คุณถือศาสนาอะไร ถือศาสนาพุทธ ทั้ง ๆ ที่ความจริงของพุทธนั้นท่านสอน ว่าอย่างไรบ้างก็ไม่รู้ เพราะไม่ได้สนใจอยากรู้อยากเข้าใจศาสนาเท่าที่ควร เนื่องจากจิตใจ ถูกทุ่มเทไปทางอื่นเสียมากต่อมาก นี้เรียกว่านับถือเฉย ๆ เห็นพระพุทธรูปเจ้าก็เคารพกราบ ไหว้เสียที กิริยาเช่นนี้แม้แต่นักโทษในเรือนจำเขาก็ทำ แต่การกระทำของเขาเป็นอีกอย่าง หนึ่ง นี้ผู้นับถือศาสนาเฉย ๆ เป็นเช่นนี้แล

การเคารพ พระพุทธรูปเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ นั้นทำตามนิสัยที่พ่อแม่ปู่ย่าตายาย พานับถือมา แต่การกระทำเป็นอีกอย่างหนึ่ง คือ กลับเป็นข้าศึกต่อการนับถือศาสนา เนื่องจาก ไม่ได้ปฏิบัติตามศาสนา การกระทำนั้นจึงไม่เรียกว่าเป็นการปฏิบัติตามศาสนา เพราะ การกระทำนั้นเป็นข้าศึกต่อศาสนา แล้วก็ไปเป็นข้าศึกต่อตนเองผู้นับถือศาสนา เช่น ศาสนา

สอนไม่ให้ตีมีสฺราของมีนเมาเป็นต้น แต่ก็ผู้นับถือศาสนานั้นแล เป็นนักเลงหรือคอสุราเสียเอง ดังนี้เป็นตัวอย่าง ไม่สังเกตก็รู้เพราะมีตาชด้นในชาวพุทธเรา

ด้วยเหตุนี้การนับถือศาสนากับการปฏิบัติตามศาสนานั้นจึงต่างกัน การปฏิบัติตามจะเป็นเพศใดวัยใดก็ตาม ควรจะปฏิบัติตนตามศีลตามธรรมในแง่ใดข้อใดก็ปฏิบัติตามเพศของตน เช่น ขรวาสควรมีศีลห้า หากไม่ได้หมดก็ควรให้ได้ในข้อใดข้อหนึ่งเป็นความสัตย์ความจริงประจำตน ส่วนมากคนเราถ้าลงได้เชื่อตามหลักศาสนาอย่างจริงจังแล้วทำได้ทั้งนั้น เช่น ศีลห้าข้อไหนที่สุติวิสัยความเชื่อและความสามารถของเราไป ปาณาอทินนา กาเมฯ มุสาฯ สุราฯ ศีลเหล่านี้เป็นคุณสมบัติเครื่องรักษาเราให้เป็นคนดีมีหลักเกณฑ์ต่างหาก ไม่ใช่เป็นข้อจำกัดต่อเราที่จะทำไม่ได้ การทำไม่ได้ก็เพราะอำนาจฝ่ายต่ำมันหนักแน่น หรือรุนแรงมากกว่าฝ่ายศีลธรรมที่จะแทรกเข้าสู่ใจได้เท่านั้น ชาวพุทธเราจึงไม่อาจรักษาได้ปฏิบัติได้ แม้แต่ศีลห้าก็ไม่ได้ ยังฝ่าฝืนต่อหน้าต่อตาไม่นึกกระดากอายบ้างเลย ทั้ง ๆ ที่ตนก็เป็นชาวพุทธ ประกาศอย่างออกนอกรอกตัว คนทั้งหลายรู้เห็นอยู่ว่าเป็นชาวพุทธ แต่ครั้นแล้วการกระทำก็เป็นข้อจำกัดต่อตัวเองและเป็นข้อจำกัดต่อชาวพุทธด้วยกัน และเป็นข้อจำกัดต่อพระพุทธศาสนาโดยเจ้าตัวไม่ได้สนใจคิดประการใดบ้างเลย เมื่อเป็นเช่นนี้ แม้จะเรียกว่าชาวพุทธทำลายพุทธก็ไม่น่าจะผิด เพราะความจริงเป็นเช่นนั้น ไม่อาจสงสัย

ถ้ามีการนับถือและปฏิบัติด้วยแล้ว ศาสนาเป็นเครื่องสั่งสอนคนให้มีความสงบร่มเย็นโดยแท้ ตามหลักความจริงของศาสนาก็เป็นเช่นนั้น ไม่เคยให้โทษให้ภัยแก่ผู้หนึ่งผู้ใดและไม่เคยทำผู้หนึ่งผู้ใดให้ร้าวรานหรือสังคมใดให้ร้าวราน นับแต่ส่วนย่อยถึงส่วนใหญ่ จะสมัครสมานได้ด้วยอรรถด้วยธรรมทั้งนั้น เพราะศาสนธรรมไม่ใช่เครื่องสังหาร ที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ให้แตกแยก หรือบุคคลผู้หวังดีต่อศาสนาให้กลายเป็นผู้ชั่วช้าลามกเสียหายไปต่าง ๆ เพราะการนับถือและการปฏิบัติตามศาสนธรรมนี้เลย เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้นับถือและปฏิบัติตนตามศาสนาทำไมจะไม่มีความสงบร่มเย็น ต้องมีตามขั้นตอนแห่งการปฏิบัติได้

นี่แลที่โลกเกิดความรุ่มร้อนไปทุกหย่อมหญ้าเวลานี้ ก็เพราะจิตใจมนุษย์เราเห็นห่างจากศีลธรรม คือธรรมที่ยังบุคคลให้ร่มเย็นนั้นแล นอกจากจิตใจไม่นำพากับศาสนาแล้ว ยังใกล้ชิดสนิทกับสิ่งเป็นภัยไร้สารคุณเข้าอีก อย่างหาประมาณความพอดีไม่ได้ จะโลกไหนก็โลกเถอะ ต้องเป็นโลกที่รุ่มร้อนเป็นไฟไปด้วยกันนั้นแลไม่มีการยกเว้น

ศีลธรรม คือ การให้ความเสมอภาคแก่กันและกันตลอดสัตว์เดรัจฉาน ไม่ให้เบียดเบียนทำลายซึ่งกันและกัน อันเป็นการทำลายจิตใจและสมมุติของกันและกันให้กำเริบ เช่น ท่านสอนปาณาฯ ไม่ให้ฆ่าไม่ให้ทำลายซึ่งกันและกัน นอกจากนั้นยังมีเมตตาสนับสนุนอีก

ด้วย เรียกว่า เบญจศีล เบญจธรรม เป็นเครื่องสนับสนุนข้อห้ามคือปาณาฯ ให้เด่นชัด และเพื่อให้ศีลข้อนี้สมบูรณ์ขึ้นเพราะความเมตตาเป็นเครื่องสนับสนุน แต่ผู้ไม่มีศีลธรรมภายในใจกลับกลายเป็นผู้โหดร้ายทารุณไปเสีย โลกจึงทำความพินาศนิบหายแก่กันได้อย่างหน้าตาเฉย เพราะหมดคุณสมบัติในธรรมข้อนี้ภายในใจ ข้ออื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน

อทินนาทาน ก็เพราะความโลภ ความอยากได้ อันเป็นเรื่องของกิเลสตัวไม่มีเมื่องพอ พาให้ทำลายสมบัติของคนอื่นจิตใจของคนอื่นไม่มีประมาณ ทั้งนี้เพราะความโลภมันมีกำลังรุนแรงมาก จึงต้องฉกต้องลักต้องปล้นต้องสะดมเขา ไม่เพียงแต่ว่าไม่มีอยู่มีกินอดอยากขาดแคลน หากที่กินที่ใช้สอยอะไรไม่ได้ เป็นความจนตรอกจนมุมจริง ๆ เช่นนั้น แต่มันเป็นนิสัยสันดานของคนที่มีจิตใจต่ำทราม ด้วยสิ่งสกปรกโสภมทั้งหลายเข้าครอบงำ และมีอำนาจเหนือจิตใจอย่างบอกไม่ถูกต่างหาก จึงทำกันได้โดยไม่คำนึงถึงความเสียหายทั้งสมบัติและจิตใจของผู้อื่น ขอให้ได้อย่างเดียวเป็นพอ นั้น

ไม่ว่าข้ออื่น ๆ เช่น กาเมสุ มิจจาจาร ก็เหมือนกัน ถ้างไม่มีธรรมในใจแล้วมนุษย์เราเลยยิ่งกว่าสัตว์ มันทำได้ทั้งนั้น ถ้าพูดเรื่องความหน้าด้าน ใครจะหน้าด้านยิ่งกว่ามนุษย์ที่ไร้ศีลธรรมเป็นไม่มี มันด้านยิ่งกว่าสัตว์เสียอีก เพราะความโลภ ความโกรธ ความหลงราคะตัณหา พาให้คนหน้าด้านไม่มียั้งอายติดตัว

มีศีลธรรมเท่านั้นเป็นเครื่องประดับ และประดับประคองมนุษย์ไว้ให้ต่างจากสัตว์ ให้มีความละอาย รู้จักสูงต่ำ รู้จักของเขาของเรา รู้จักท่านรู้จักเรา ถ้าใจไม่ได้มาคิดในแง่อรรถแง่ธรรมแล้ว มันก็ต้องคิดไปในแง่ความสนุกสนานรื่นเริงบันเทิง ชนิดไม่มีเบรกห้ามล้อเลียนนั้นแล มิหนำยังอวดดีอวดดีไปในทางราคะตัณหา ส่งเสริมในสิ่งที่ต่ำทรามว่าเป็นของดีมีค่าและอำนาจมากขึ้น โดยไม่คำนึงถึงความเสียหาย ความกระทบกระเทือน และทำลายจิตใจของผู้ใดทั้งนั้น โลกจะไม่ร้อนได้อย่างไร เมื่อศีลธรรมไม่มีภายในใจของชาวพุทธเราแล้ว โลกต้องร้อน เพราะกิเลสตัณหาที่มีอำนาจบนหัวใจของผู้ส่งเสริมมัน โลกไม่เคยร่มเย็นเพราะตณหาตาเป็นไฟแต่ไหนแต่ไรมา โลกร่มเย็นเพราะธรรมต่างหาก

การโกหกก็เหมือนกัน โกหกได้คล่องปากไม่กระดากอาย ไม่คิดว่าการพูดโกหกนั้นจะเกิดความเสียหายแก่ผู้ใด โกหกได้อย่างหน้าตาเฉย และโกหกคนอื่นให้เกิดความเสียหายขนาดลุ่มจมนักมีมาก เช่น พวกนักต้มตุ๋น นักกลมายาหาอุบายโกหกต้มตุ๋นด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่จะทำคนอื่นให้ฉิบหายวายปวงทั้งทรัพย์สินสมบัติและจิตใจ จนกลายเป็นคนวิกลวิการไปบ้างไปได้ เพราะกลมายาแห่งความต้มตุ๋นหลอกลวงนี้มีมากทีเดียว โทษแห่งความไม่มีศีลธรรมทำความเดือดร้อนเสียหายให้แก่โลกไม่มีประมาณดังที่รู้ ๆ เห็น ๆ กันอยู่ทุกแห่งหนนั้นแล การโกหกปกกลมเป็นของดีน่าชมเชยที่ไหนกัน

ถ้าพูดถึงสุรา สุราใคร ๆ ก็ทราบ แม้แต่เด็กก็ยิ่งทราบว่า เป็นของมีนเมาและทำให้คนเสียว มันเป็นของดีมีเกียรติและศักดิ์ศรีที่ไหนกันพอจะส่งเสริมมันให้ทำลายมนุษย์ เหตุใดมนุษย์เราจึงต้องส่งเสริมเอานักหนาจนเป็นเนื้อเป็นหนัง อย่างออกหน้าออกตา ไม่ว่าสถานที่ใดสังคมใด ถ้าไม่มีสุราไปออกหน้าออกตาแล้ว สังคมนั้นเหมือนกับไม่ใช่สังคมมนุษย์ ไม่ใช่สังคมที่มีเกียรติ เลยเห็นไปว่าสังคมที่มีสุรานั้นเป็นสังคมที่มีเกียรติ เป็นสังคมที่มีหน้ามีตางาน่าชมเชยและยอมรับกันทั่วดินแดน นี่คือการลบล้างศาสนธรรมอันเป็นความดีงามของมนุษย์มากน้อยเพียงไหน

หากสังคมได้ยอมตัวลงยอมรับสุรายาเมาหรือน้ำบ้ำนี้แล้ว สังคมนั้นก็คือสังคมแห่งน้ำบ้ำ สังคมน้ำลาย สังคมไม่รู้จักอาย สังคมหน้าด้าน สังคมกล้าหาญด้วยน้ำบ้ำนั้นแล ถ้าสังคมที่ไม่มีสุรายาเมาเข้าไปแทรกเข้าไปเป็นเจ้าของหน้าเจ้าตา มันไม่เป็นสังคมที่มีเกียรติทำอะไรไม่สำเร็จเหวอ พิจารณาซิ อำนาจฝ่ายต่ำมันเป็นเช่นนี้ มันครอบหัวใจมนุษย์ เสกสรรปั้นยอสิ่งที่ไม่ดีว่าดีขึ้นมา ลบล้างสิ่งที่ดีออกจากตัวมนุษย์ สังคมมนุษย์ แล้วจะหาคนดีได้ที่ไหน ถ้ามนุษย์เราไม่ยอมรับความจริงกัน มนุษย์ผู้ดีมีศีลธรรมก็ในวันจะสูญไปจากสังคมโดยไม่ต้องสงสัย

ที่กล่าวมาใครจะไม่รู้ในศีลห้าข้อนี้ชาวพุทธเรา ก็ชาวพุทธเราเองเป็นผู้ทำเป็นผู้ฝ่าฝืน เป็นผู้เป็นมาร เป็นผู้สังหารศาสนธรรมและตน ตลอดส่วนรวมทั่ว ๆ ไปให้ฉิบหายวายปวงไปด้วยความรู้รู้อยู่นี้แล นี่ละที่ว่าการนับถือศาสนาเฉย ๆ กับการปฏิบัติมันต่างกัน เพราะธรรมไม่เข้าถึงใจ สักแต่ว่านับถือ ไม่ได้ถือเป็นจริงเป็นจัง ไม่หวังพึ่งเป็นพึ่งตาย ไม่หวังความสุขความเจริญอันใดจากศาสนา ยิ่งกว่าความอยากความทะเยอทะยานเอาตามความชอบใจของตน ซึ่งเป็นอำนาจของฝ่ายต่ำคือกิเลสล้วน ๆ จุดลากไปเท่านั้น โลกจึงหาความเจริญไม่ได้

ถ้าลงไม่มีธรรมเข้าแทรกจิตใจ เป็นเครื่องกั้นทางห้ามสิ่งต่ำช้าเลวทรามทั้งหลายไว้ คนทั้งคนจะเหลือแต่ร่างกระดูก หนึ่งท่อนกระดูกเท่านั้น แม้จะเสกสรรปั้นยอกันว่ามีความสุขความเจริญ มียศถาบรรดาศักดิ์อะไรก็ตาม ก็สักแต่ว่าลมปากเป่ากันไปเป่ากันมาเท่านั้น ตื่นงากันอยู่นั้นโดยหาความจริงไม่ได้ หากมีศาสนธรรมเข้าแทรกภายในจิตใจในการประพฤติปฏิบัติ การระบายออก จะเห็นเป็นความชุ่มเย็นขึ้นมาทันที ไม่จำเป็นต้องมีเงินมีทองข้าวของเป็นจำนวนล้าน ๆ ก็ตาม

คนที่มีศีลมีธรรมนั้นแล เป็นคนที่สะอาดแสวงหาความสุขความเจริญได้โดยถูกต้องและสมหวัง ผู้นั้นแลเป็นผู้มีความสุขมากกว่าผู้ที่ไม่มีศาสนาเลย ทั้ง ๆ ที่มีสมบัติเงินทองข้าวของมากมาย สิ่งเหล่านั้นไม่ใช่สิ่งปลดปล่อย สิ่งแก้ทุกข์ทางหัวใจของโลกให้สงบ

รุ่มเย็น นอกจากศีลธรรมเท่านั้น เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นเพียงเครื่องช่วยส่งเสริมความ สะดวก และความต้องการสำหรับคนฉลาดโดยธรรมนำมาใช้ตามความจำเป็นของตน แล้ว เกิดความสุขขึ้นตามฐานะของสมบัตินั้น ๆ จะพึงมีให้เท่านั้น แต่ไม่สามารถซึมซาบเข้าถึง จิตใจให้เกิดความชุ่มเย็นไปได้ ถ้าไม่มีธรรมเข้าเคลือบแฝง

ถ้ายังไม่มียุทธมัยธรรมเข้าแฝงอยู่ในจิตใจด้วยแล้ว สมบัติเงินทองข้าวของจะ มีมากมายเพียงไร ก็กลายมาเป็นยาพิษสังหารตนให้ฉิบหายป่นปี้ได้ ทั้ง ๆ ที่ภูมิใจว่าตนมั่ง มีศรีสุขอยู่นั้นแล แต่กิเลสความสืมนตคว้าวาสมบัติมาเป็นดาบฟาดฟันตนให้ล้มเหลวทาง ความสงบรุ่มเย็นภายในใจ หาได้คิดสะดุดใจไม่ ถ้าไม่มีธรรมคอยสะกิดบ้าง

เมื่อเป็นเช่นนั้นอะไรเจริญ จะพูดถึงวัตถุเจริญ วัตถุมาจากอะไร วัตถุเหล่านี้ก็ออก มาจากธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นแร่ธาตุต่าง ๆ เช่น ปลุกบ้านปลุกเรือนขึ้นก็ขึ้นก็ห้องก็หับ ถนนวนหนทางจะให้กว้างให้แคบ ลาดยางลื่นไปหมดก็ตาม สิ่งเหล่านี้คืออะไรมาจากอะไร ก็ มาจากเหล็กจากปูนจากอิฐจากทราย จากธาตุสี่ดิน น้ำ ลม ไฟ หากว่าสิ่งเหล่านี้จะทำให้ เจริญได้จริง ได้รับความสุขสมกับคำที่ว่าโลกเจริญจริงแล้ว เราทุกคนเหยียบย่ำไปที่ไหนก็มี แต่ธาตุต่าง ๆ ดินน้ำลมไฟในบ้านเราก็มี ในที่อยู่เราก็มี พวกเหล็กพวกปูนพวกอิฐพวก ทราย ซึ่งเป็นแร่ธาตุต่าง ๆ เต็มไปหมด ทำไมพวกเราจึงไม่เจริญด้วยความสงบสุขกันบ้าง มัวบ่นกันว่าทุกข์ ๆ อยู่ทำไม

ถ้าจิตใจหาความเจริญด้วยธรรมเครื่องดำเนินไม่มีแล้ว อะไรจะเจริญก็เจริญเถอะ แต่หัวใจนั้นจะเป็นไฟทั้งกองเผาผลาญอยู่ตลอดเวลา หากความสุขความเจริญไม่ได้ และหาที่ ปลงที่วางไม่ได้จนกระทั่งวันตาย แล้วอะไรเจริญที่นี่ เมื่อเป็นเช่นนี้ศาสนาไม่จำเป็นจะเอา อะไรมาจำเป็น เพราะโลกต้องการความสุขความเจริญโดยทางที่ถูกต้องตั้งงามอยู่แล้ว จะ หนีจากหลักธรรมไปไม่ได้

อันเรื่องของกิเลสที่มันไม่ทำใครให้มีความสุขความสบายได้หรอก มีแต่เป็น เครื่องล่อชนิด ๆ เหมือนเหยื่อเสียบอยู่ปลายเบ็ดเป็นเครื่องล่อปลาตัวโง่เท่านั้น เมื่อติดเบ็ด เข้าแล้วเป็นยังไง ปลาตัวนั้นติดเบ็ดเข้าแล้วเป็นยังไง มันมีความสุขความเจริญอะไร แต่ ก่อนที่มันหิวอาหารอยู่มันก็ยังไม่ทุกข์มาก พอมาติดเบ็ดเข้าแล้วเป็นยังไง ความหิวมันยังไม่ มีอำนาจไม่มีความทุกข์มากกว่าเวลาติดเบ็ด

จิตใจของคนผู้ไม่มีศานาก็เช่นเดียวกัน เมื่อฝ่ายต่ำซึ่งต่างคนก็ต่างมีเต็มหัวใจ นำสิ่งเหล่านี้มาหลอกมาประโลมกัน โฆษณาชวนเชื่อกันทั้ง ๆ ที่หาความจริงไม่ได้ ยิ่งเป็นผู้ ที่โง่อยู่แล้วเพราะกิเลสพาให้คนโง่ ทำไมจะไม่เชื่อง่ายในทางฝ่ายต่ำเล่า นี่ละที่ทำให้ติดเบ็ด ของกิเลส ได้รับความทุกข์ทรมานไม่มีสิ้นสุดยุติลงได้ เพราะเหตุดังกล่าวมานี้แล เครื่อง

หลอกมันเข้ามาทุกแห่งทุกมุม เข้ามาทางไหนก็เยี่ยมรับ ๆ รับกันไปหมด รับกันมากน้อย
เพียงไร ก็เผากันมากน้อยเพียงนั้น

ถือว่าโลกเจริญ ๆ ทั้งที่แต่ละคนกำลังจะตายอยู่แล้ว ด้วยความรุ่มร้อนแผดเผา
ภายในจิตใจ จนหาที่ปลงที่วางไม่ได้ ยังโหมษณาอยู่ว่าโลกเจริญ ๆ พิจารณาซิคคนกำลังจะ
ตาย โลกมันเจริญแบบไหนกัน ถ้าไม่ใช่กิเลสกำลังเจริญด้วยความโลภมาก โกรธมาก ราคะ
ตัณหา มากเหยียบย่ำหัวใจคน จะให้ว่าอย่างไรจึงจะตรงตามความเป็นจริงที่กำลังเป็นไปอยู่
เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจะว่าโลกเจริญหรือโลกเสื่อม โลกหมายถึงอะไร ถ้าไม่หมายถึงจิตใจของ
แต่ละราย ๆ ที่ครองโลกอยู่นี้

การทำโลกให้เจริญนั้นก็เพื่อจะให้จิตใจเจริญ เพื่อจิตใจจะได้อยู่สะดวกสบาย เช่น
ส่วนร่างกายก็ปลูกบ้านปลูกเรือนหลังใหญ่ ๆ โต ๆ ไร่สวน มีที่กินแดดกินฝน มีอาหาร
การบริโภคเป็นเครื่องบรรเทาเหยียวยาก็เป็นความสุข ทางใจมีอะไรเป็นเครื่องเหยียวยา มี
อะไรเป็นเครื่องรักษา พอที่จะบรรเทาเบาบางทุกข์ทั้งหลายลงบ้าง ให้มีความสุขความสบาย
หรือจะเอาสิ่งเหล่านั้นมาเป็นเครื่องบรรเทา ก็นั่นมันวัตถุเครื่องอาศัยของกายต่างหาก ไม่
ใช้วิสัยของใจที่จะอาศัยได้ นอกจากกุศลธรรมอันเป็นของคู่ควรกับใจเท่านั้น ใจจึงจะอาศัย
ได้ ด้วยเหตุนี้ศาสนาธรรมจึงเป็นธรรมชาติที่จำเป็นมากต่อจิตใจของสัตว์โลก เพื่อความ
เหมาะสมกับคำว่าโลกเจริญ

โลกเจริญต้องหมายถึงจิตใจของผู้ครองโลกเป็นจิตใจที่เจริญ มีขอบมีเขตมีเหตุมี
ผล การสร้างอะไรขึ้นมาสร้างด้วยความฉลาดด้วยธรรม มิใช่ฉลาดด้วยอำนาจกิเลส เพื่อ
ให้ตนได้รับความสุขจริง ๆ และผู้อื่นที่เกี่ยวข้องก็ให้ได้รับความสุขเช่นเดียวกับตน สมกับผู้
มีอรรถมีธรรมอย่างแท้จริง ไม่โกหกตัวเอง โลกเจริญจึงหมายถึงตรงนี้เป็นหลักสำคัญ
ศาสนาจึงมีความจำเป็นต่อโลกเรื่อยมา นั่นแลศาสนาเจริญ เจริญที่ใจเป็นพื้นฐานสำคัญ ที่
จะแผ่กระจายออกไปสู่สิ่งต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องการก่อสร้างวัตถุต่าง ๆ ทั่วบ้านทั่วเมือง ถ้า
จิตใจเจริญแล้วเพราะการพัฒนาจิตด้วยธรรม สิ่งเหล่านั้นก็ยอมรับว่าเจริญ เพราะให้ความ
สุขจริง เนื่องจากใจเป็นผู้ได้รับการอบรมมาด้วยดี ทำอะไรลงไปก็มีเหตุมีผลเพื่อความสุข
ความเจริญโดยแท้จริง สมบัติต่าง ๆ ก็สนองความต้องการให้เป็นสุขได้ ไม่เป็นพิษภัยแก่
ตัวเองผู้เป็นเจ้าของ

ที่นี้ย้อนเข้ามาสู่ภายในของวงปฏิบัติเรา ว่าศาสนาเจริญ เจริญยังงัย เจริญเพราะ
การเดินจงกรมเฉย ๆ หาสติสตั้งไม่ได้อย่างนั้นหรือ ศาสนาไม่ได้เจริญเพราะการเดิน
จงกรมหาสติสตั้งไม่ได้ การนั่งสมาธิภาวนาหาสติสตั้งไม่ได้ การเคลื่อนไหวไปมาหาสติสตั้ง
ไม่ได้ แต่ศาสนาเจริญเพราะความมีสติ ความพินิจพิจารณาทุกสิ่งทุกอย่างที่เข้ามาสัมผัส

สัมพันธ์กับอวัยวะหรือกับอายตนะของตน แม้ไม่มีอะไรมาสัมผัสสัมพันธ์ เรื่องของจิตก็ต้องเป็นจิต เรื่องสติต้องเป็นสติที่จำต้องใช้ เรื่องปัญญาก็เป็นเรื่องปัญญาซึ่งเป็นธรรมจำเป็นที่ต้องใช้รักษาตัว หรือแก้ไขถอดถอนสิ่งที่เป็นภัยซึ่งมีอยู่กับตัวอยู่ตลอดเวลา เพื่อศาสนาจะได้เจริญที่จิตใจ

เวลานี้จิตใจถูกฝ่ายต่ำเหยียบย่ำทำลายทั้งวันทั้งคืนยืนเดินนั่งนอน มาแต่ภพชาติใดไม่ต้องนับ เอาหลักปัจจุบันของผู้มาปฏิบัติธรรมด้วยเพศของพระเวลานี้ ไปซึ่งดวงกับเพศฆราวาสของตนมีแปลกต่างกันอย่างไบบ้าง ตั้งแต่เป็นฆราวาสกับมาเป็นพระ ผลที่ได้ในความเป็นพระซึ่งแต่ก่อนท่านถือว่าเป็นการประเสริฐ เมื่อได้บวชในศาสนาแล้วประพฤติตนตามหลักศีลธรรมของพระพุทธเจ้า แล้วทรงมรรคทรงผลขึ้นมา ท่านถือเป็นความประเสริฐ ทีนี้เราทรงอะไร หรือทรงแต่ความซี้เกียจซี้คร้านความท้อแท้อ่อนแอ ทรงตั้งแต่กิเลส

กิเลสมันเต็มอยู่แล้ว ความซี้เกียจซี้คร้านก็เพิ่มขึ้นอีก ความเห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า ความท้อถอยอ่อนแอ มันมีแต่เรื่องของกิเลส ก็ยิ่งหนักเข้าไป ๆ เพิ่มขึ้นไป ๆ การที่จะถอดถอนกิเลสมีสิ่งเหล่านี้เป็นต้น ออกจากภายในจิตใจ ให้เกิดความห้าวหาญในการประพฤติปฏิบัติ กำจัดสิ่งชั่วช้ำลามกทั้งหลายให้หมดไปจากใจ ทำไมมันจะเป็นการกลับเพิ่มขึ้นมาเช่นนี้ ต้องคิดต้องอ่านนักปฏิบัติ ไม่คิดไม่อ่านไม่ได้ ยิ่งเงจะต้องตายจมอยู่ นี้ ตายจมเกิดจม เอาให้ติดฝังชิ ถ้าไม่ยอมเกิดจมตายจมอีกต่อไป

จิตใจถูกกดถ่วงเช่นเดียวกับวัตถุต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลกนี้ที่ถูกโลกดึงดูด ทีนี้จิตใจของเราที่ถูกโลกคือกิเลสมันดึงดูดให้จม ดิตขึ้นไม่ได้ พระพุทธเจ้า พระสงฆ์สาวกทั้งหลาย ท่านดีดพระองค์ขึ้น และดีดองค์ของท่านขึ้น จนถึงชั้นอวกาศนอกสมมุติ วัตถุต่าง ๆ ถ้าพ้นจากความดึงดูดของโลกแล้ว มีน้ำหนักขนาดไหนมันก็เท่ากันเพราะไม่มีอะไรดึงดูด จิตใจของท่านผู้ใดก็ตามถ้าได้หลุดพ้นจากความดึงดูดของโลก คือกิเลสประเภทต่าง ๆ โดยสิ้นเชิงแล้วก็เป็นอย่างนั้น ไม่นิยมว่าผู้ใหญ่ผู้น้อย ไม่นิยมว่าเป็นหญิงเป็นชาย ไม่นิยมว่าพระพุทธเจ้าและสาวก ถ้าได้ตัดตัวขึ้นถึงชั้นอวกาศได้แก่โลกุตระธรรม แดนแห่งพระนิพพาน หรือแดนแห่งธรรมที่บริสุทธิ์แล้ว นตฺถิ เสยฺโยว ปาปิโย ความยิ่งหย่อนไม่มีอะไรต่างกันเลย

เราผู้ปฏิบัติก็เป็นโอกาสอันดีอันเหมาะสมเวลานี้ อุตส่าห์พยายามประพฤติปฏิบัติหนักก็ไม่ถอย เบาก็ไม่ถอย พินิจพิจารณาเสมอ ระวังการสวมรอยของกิเลส การแทรกซึมของกิเลสจะแทรกอยู่ทุกกระยะที่เราเผลอเมื่อไร ต้องสับยาเราเมื่อนั้น สวนหมัดเราเมื่อนั้น จึงต้องระมัดระวัง สติเป็นของสำคัญ จงพยายามเอาจริงเอาจัง ให้เห็นศาสนาเจริญในใจเรา

ในครั้งพุทธกาลศาสนาเจริญ มีพระอริยบุคคลทุกประเภท หรือมีสมณะ ๔ ประเภท สมณะที่หนึ่ง โสตาปัตติมรรค สมณะที่สอง สกิทาคามรรค สมณะที่สาม อนาคามิมรรค สมณะที่สี่ อรหัตมรรค อรหัตผล การประพฤติปฏิบัติเพื่อทรงสมณะตั้งแต่ชั้นต่ำจนถึงชั้นสูงสุด ศาสนาจึงไม่ผิดอะไรกับคำว่าตลาดแห่งมรรคผลนิพพาน สำหรับผู้ปฏิบัติต้องได้ต้องถึง เพราะความจริงอยู่กับใจของเราทุกคน ถ้าแยกออกมาอยู่กับกายกับใจ สรุปลงแล้วก็อยู่กับใจ เพราะใจเป็นผู้จะรับผลทุกสิ่งทุกอย่างในการกระทำของตน เนื่องจากสิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องมือหรือเป็นทางผ่านเข้าไป ๆ ผ่านเข้าทางกาย ผ่านเข้าทางวาจา หรือผ่านเข้าทางอายตนะภายใน ทุกข์ก็เป็นสังขารธรรม สมุทัยก็เป็นสังขารธรรม นี้ผ่านเข้าทางใจ เกิดขึ้นมาที่ใจ ผลิตทุกข์ขึ้นที่ใจ และแก้ไขกันที่ใจนี้

เมื่อจิตนี้ได้ถ่ายเทสิ่งสกปรกทั้งหลายออกเสีย แล้วบรรจุมรรคธรรมอันสะอาดงามของใจ สงบเย็นใจ สว่างไสวภายในใจ และเลิศเลอภายในใจขึ้นมาแทนที่เป็นลำดับ จนกลายเป็นว่าใจกับธรรมเป็นอันเดียวกันแล้ว จะพูดว่าธรรมก็ได้ พูดว่าใจก็ได้ เป็นธรรมชาติที่ประเสริฐ รู้อย่างชัดเจนภายในใจ ไม่จำเป็นต้องให้ผู้อื่นผู้ใดมาบอกมาแนะว่า เวลานี้ท่านรู้แล้ว ท่านเห็นแล้วธรรมประเภทนั้น เพราะธรรมประเภทนั้นเป็น สนฺทิฏฐิโก ผู้ปฏิบัติจะพึงรู้เองเห็นเองด้วยกัน ไม่ว่าครั้งพระพุทธเจ้าหรือสมัยปัจจุบันนี้ ธรรมเป็นธรรมที่คงเส้นคงวา ไม่มีการเปลี่ยนแปลงยกย้ายไปเป็นอื่น มีจริงอยู่ทั้งฝ่ายเหตุฝ่ายผล ขอให้ดำเนินทางเหตุให้เป็นหลักเป็นเกณฑ์เป็นเนื้อเป็นหนังเถิด ผลที่จะพึงได้รับนั้นจะไม่มีผู้ใดมารับแทนใจผู้กำลังบำเพ็ญเหตุเต็มสติกำลังความสามารถ และเต็มภูมิแห่งเหตุอยู่แล้วเวลานี้ จะพึงได้รับผลโดยสมบูรณ์ขึ้นที่ตัวเราเอง พร้อมกับคำที่ว่า สนฺทิฏฐิโก จะเกิดขึ้นในขณะเดียวกัน ไม่มีบกพร่องที่จะต้องไปถามใครอีก

วันนี้ได้อธิบายถึงเรื่องศาสนาเสื่อมศาสนาเจริญ อธิบายไปไหนก็ตามเถอะ เราเป็นผู้ฟังเพื่อเราทุกรูปทุกนาม ขอให้ โอปนยิโก น้อมเข้ามาสู่ตัวเรา ศาสนาใดจะเจริญกับผู้ใดก็ตาม จะเสื่อมกับผู้ใดก็ตามไม่สำคัญ เพราะเสื่อมหรือเจริญที่ใจของเรา ศาสนาเสื่อมที่เราเราก็เป็นผู้ยอมรับทุกข์ ศาสนาเจริญขึ้นที่ใจเรา เราก็เป็นผู้เสวยผลแห่งความสุขความเจริญของศาสนาเล็กน้อยภายในใจของตน

เราเป็นผู้รับผิดชอบตัวเราเอง ใจเราเอง ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดมารับผิดชอบ ไม่มีกาลสถานที่ใด ๆ มารับผิดชอบ เฉพาะอย่างยิ่งความซึ้งเกียจคร้านความท้อแท้อ่อนแอนั้น ไม่ใช่ผู้มาช่วยรับผิดชอบเรานะ ประเภทเหล่านี้มีแต่เหยียบย่ำทำลายให้เราล่มจมไปโดยถ่ายเดียว จึงควรเห็นภัยอย่างยิ่งกับสิ่งเหล่านี้ประจำใจ

จงมีสติอย่างเข้มงวดกวดขัน ระมัดระวังเสมอ สตินั้นและจะเป็นเครื่องพยุง สตินั้นและจะเป็นเครื่องรักษาเราให้ปลอดภัย ปัญญาแลเป็นธรรมชาติที่จะฟาดฟันหันเหลกลสิ่งที่เป็นภัยทั้งหลายซึ่งมีอยู่รอบใจ และคอยแทรกแซง คอยเหยียบย่ำทำลายเราอยู่เสมอ ให้แตกกระจายไปด้วยปัญญาของเรานั้นแล จงเอาให้จริง อวภาคเหนือโลกเป็นยังงิ อวภาคของโลกเราก็ทราบแล้ว อวภาคของธรรมเป็นอย่างไร พุดง่าย ๆ อวภาคของจิตเป็นอย่างไร ให้รู้ที่นี้

การปฏิบัติและวิธีการทั้งหมดที่ได้อธิบายมานี้ ที่ผ่านไปแล้วก็ดี ปัจจุบันนี้ก็ดี ก็แสดงถึงเรื่องวิธีการดำเนินจิตใจ ให้พ้นสู่อวภาคจากสมมุติโดยประการทั้งปวงอย่างประจักษ์ใจ ทั้ง ๆ ที่มีชีวิตอยู่นี้แล เอาให้เห็นให้จริงให้จัง อย่าลดละความเพียร

การอดนอนผ่อนอาหาร ท่านผู้ใดเห็นเหมาะสมกับจริตจิตใจของตนอย่างไร หรือวิธีการต่าง ๆ แห่งการประกอบความพากเพียร ให้พึงสังเกต ไม่อย่างนั้นไม่ได้ผลเท่าที่ควร ไม่ได้ผลคุ้มค่า เห็นว่าวิธีการใดเป็นที่ยังผลประโยชน์ให้เกิดคล่องตัวกว่าการกระทำทั้งหลายวิธีการทั้งหลาย ก็ให้พึงสังเกตและพึงทำตามวิธีการนั้น การทำอะไรไม่สังเกตจะไม่ได้ผลเท่าที่ควร

ส่วนมากผู้ปฏิบัติมักจะทำทางอดอาหารผ่อนอาหาร แต่ถ้าวายไม่ถูกก็ไม่ควรฝืน เพราะการอดอาหารไม่ใช่เป็นการทำลายกิเลส แต่เป็นอุบายวิธีช่วยการทำลายกิเลสโดยทางความเพียร ด้วยจิตตภาวนา ศรัทธา ความเพียรต่างหาก นี่เป็นอุปกณ์ เมื่อเห็นว่าไม่เหมาะวิธีการนี้ หรืออุปกณ์อันนี้ไม่เกิดประโยชน์ ก็ไม่เอา หาวิธีใหม่ ถ้าถูกแล้ว เอ้าเหมาะ นำมาใช้เพื่อเป็นเครื่องสนับสนุนความเพียรให้ได้ผลรวดเร็วตั้งใจหมาย นี่ละการประกอบความเพียร จึงต้องได้พิจารณาสังเกต อุบายแห่งความเพียรทุกแห่งทุกมุมสังเกตเสมอ ไม่อย่างนั้นไม่เข้าใจ ดำเนินไปสุมสี่สุมห้า ไม่ได้เรื่อง ต้องสังเกตตัวเองเสมอ

อดอาหารไม่ควรอดไปนานนัก จะทำให้เสียทางด้านธาตุขันธ์ เราเป็นผู้รับผิดชอบทั้งฝ่ายธาตุขันธ์และจิตใจ เราจึงควรพิจารณาตัวเรา ปฏิบัติต่อตัวเองให้เหมาะสม เพราะกิเลสอย่างแท้จริงนั้นไม่ได้อยู่กับกาย มันอยู่กับใจ แต่อาศัยกายเป็นเครื่องสนับสนุน เช่น กายมีกำลังมาก การภาวนาไม่คล่องตัว อึดอาดเนือยนาย ดีไม่ดีจิตหาความสงบไม่ได้ ผู้ที่มีความสงบแล้วกำลังดำเนินทางด้านปัญญา ปัญญาก็ไม่คล่องตัว พอดอาหารผ่อนอาหารลงไป จิตก็สงบได้ง่าย ปัญญาก็คล่องตัว เป็นเครื่องสนับสนุนกันอย่างนี้ แต่ไม่ใช่เป็นธรรมชาติที่ฆ่ากิเลสเพราะการอดอาหาร นั้นเป็นเครื่องสนับสนุนต่างหาก ผู้ที่จะฆ่ากิเลสก็คือสติกับปัญญา ศรัทธา ความเพียร นี่เป็นวิธีการโดยตรง ให้พึงสังเกตตัวเอง

การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร เอาละยุติ